

4.4 Пропозиції щодо удосконалення інститутів макропруденційної політики в Україні

Напрями економічного та галузевого співробітництва України з ЄС визначено у Розділі 3 Угоди про асоціацію¹⁶⁹. У Главі 2 Угоди зазначається, що Україна та ЄС сприяють процесу економічних реформ шляхом співробітництва в напрямі покращення розуміння основоположних принципів функціонування їхніх економік, а також формулювання і реалізації ринкової економічної політики. Задля досягнення визначених цілей у сфері економічного та галузевого співробітництва сторони мають обмінюватись інформацією щодо макроекономічних показників та перспектив, а також стратегій розвитку. Україна та ЄС разом аналізуватимуть економічні питання, що становлять спільний інтерес, зокрема, заходи економічної політики та інструменти для її імплементації, наприклад, методи економічного прогнозування та документи стратегічної

¹⁶⁹ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ст. № 125. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

політики, з метою посилення можливостей України щодо формування політики, яка відповідатиме принципам і практиці ЄС. Сторони також повинні обмінюватися досвідом у сфері макроекономіки та здійснювати обмін інформацією щодо принципів і функціонування ЕВС.

Україна та ЄС визнали важливість ефективної системи правил та практики їхньої реалізації у сфері фінансових послуг для становлення повноцінної ринкової економіки та з метою сприяння торговельному обміну між Сторонами. До фінансових послуг віднесені страхові, банківські та інші фінансові послуги. Угодою визначено основні цілі співробітництва у сфері фінансових послуг, зокрема¹⁷⁰:

- підтримка процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки;
- забезпечення ефективного та належного захисту інвесторів та інших споживачів фінансових послуг;
- сприяння стабільності та цілісності світової фінансової системи;
- підтримка співробітництва між різними учасниками фінансової системи, зокрема регуляторними та наглядовими органами;
- забезпечення незалежного та ефективного нагляду.

Угодою також передбачено напрями співпраці у сфері пруденційного нагляду, а також ефективного та прозорого регулювання. Сторони взяли зобов'язання щодо того, щоб вживати певних заходів з пруденційних міркувань, таких як захист інвесторів, депозитаріїв, власників полісів або осіб, перед якими постачальник фінансових послуг має зобов'язання довірчої особи, та забезпечення цільності та стабільності фінансової системи відповідної Сторони. Кожна зі Сторін взяла зобов'язання докласти необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду в сфері фінансових послуг, зокрема «Основних принципів ефективного банківського нагляду» Базельського комітету. Крім того Україна взяла зобов'язання щодо наближення чинного законодавства

¹⁷⁰ Там само.

України до права Європейського Союзу та поступового приведення своїх законів – як чинних, так і майбутніх – у відповідність до *acquis* ЄС. Таке наближення розпочинається з дати підписання цієї Угоди, та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди. Угодою передбачено перелік нормативно-правових актів у банківській сфері, які мають бути запроваджені Україною, а саме таких, як:

– Директива № 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 р. щодо започаткування та здійснення діяльності кредитної установи (зі змінами та доповненнями) (тут і далі – Директива 2006/48/ЄС);

– Директива Комісії № 2007/18/ЄС від 27 березня 2007 р. про внесення змін до Директиви № 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо включення або виключення певних інституцій із сфери її застосування та режиму впливу на багатосторонні банки розвитку;

– Директива № 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 р. про адекватність капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ (переглянута) (тут і далі – Директива 2006/49/ЄС);

– Директива № 2007/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 вересня 2007 р. про внесення змін до Директиви Ради № 92/49/ЄЕС та Директив №№ 2002/83/ЄС, 2004/39/ЄС, 2005/68/ЄС та 2006/48/ЄС щодо регламенту та критеріїв пруденційної оцінки придбань та збільшення частки у фінансовому секторі;

– Директива № 2002/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2002 р. про додатковий нагляд за діяльністю кредитних установ, страхових компаній та інвестиційних компаній у фінансовому конгломераті та про внесення змін до Директив Ради №№ 73/239/ЄЕС, 79/267/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, 92/96/ЄЕС, 93/6/ЄЕС та 93/22/ЄЕС та Директив Європейського Парламенту та Ради №№ 98/78/ЄС і 2000/12/ЄС;

– Директива № 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р. про започаткування та ведення діяльності установ по роботі з електронними грошима та пруденційний нагляд за ними;

– Директива № 94/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 1994 р. про систему гарантування депозитів;

– Директива Ради ЄС № 86/635/ЄЕС від 8 грудня 1986 р. про річну звітність та консолідовану звітність банків та інших фінансових установ;

– Директива № 2001/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 р. про внесення змін до Директив №№ 78/660/ЄЕС, 83/349/ЄЕС та 86/635/ЄЕС про правила перевірки річної і консолідованої звітності певних видів компаній, банків та інших фінансових установ та страхових компаній;

– Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2003/51/ЄС від 18 червня 2003 р. про внесення змін до Директив №№ 78/660/ЄЕС, 83/349/ЄЕС, 86/635/ЄЕС та 91/674/ЄЕС про річну та консолідовану звітність певних видів компаній, банків та інших фінансових установ та страхових компаній;

– Директива № 2006/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 р. про внесення змін до Директив Ради ЄС № 78/660/ЄЕС про річні звіти певних видів компаній, № 83/349/ЄЕС про консолідовані звіти, 86/635/ЄЕС про річні звіти та консолідовані звіти банків та інших фінансових установ та № 91/674/ЄЕС про річні звіти та консолідовані звіти страхових компаній;

– Директива Ради ЄС № 89/117/ЄЕС від 13 лютого 1989 р. про зобов'язання філій кредитних установ та фінансових установ, заснованих у країні-члені, які мають головний офіс за межами цієї країни-члена, щодо публікації щорічних звітних бухгалтерських звітів;

– Директива № 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 квітня 2001 року про реорганізацію та ліквідацію кредитних установ¹⁷¹.

Положення Директив повинні бути впроваджені впродовж чотирьох років з дати набрання цією Угодою чинності. Порядок та терміни запровадження Директив ЄС було визначено Комплексною програмою

¹⁷¹ Там само.

розвитку фінансового сектора України до 2020 р., яка була затверджена Постановою Національного банку України № 391 від 18 червня 2015 р.

Відповідно до статті 127 Глави 6 Розділу 4 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Україна зобов'язалася докладати необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг, які включають, зокрема «Основні принципи ефективного банківського нагляду» Базельського комітету.

Упродовж 2017 р. Національний банк України (далі – НБУ) продовжував удосконалювати нормативно-правову базу з питань банківського регулювання та нагляду з урахуванням «Основних принципів ефективного банківського нагляду» Базельського комітету з банківського нагляду. Зокрема, протягом 2017 р. ухвалено:

– Постанову Правління Національного банку України від 04.08.2017 № 75 «Про затвердження Змін до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», якою передбачено право банків формувати кредитну документацію (справу) боржника з електронних документів, які створені та підписані банком і боржником із застосуванням електронного цифрового підпису;

– Постанову від 31.08.2017 № 84 «Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу», якою удосконалено механізм застосування Національним банком заходу впливу у вигляді накладення штрафу за порушення вимог законодавства з питань фінансового моніторингу; розширено підстави застосування Національним банком заходу впливу у вигляді накладення штрафу (за відображення в бухгалтерському обліку операцій, договорів, які не мають документального підтвердження або операцій, проведених на підставі неукладених договорів); уточнено визначення терміна «недостовірна інформація» тощо;

– Постанову від 15.09.2017 № 91 «Про внесення змін до Положення про визначення пов'язаних із банком осіб», якою Національний банк зобов'язав банки письмово повідомляти фізичних і юридичних осіб про визнання їх особами, пов'язаними з банком, не пізніше наступного робочого дня після визначення особи пов'язаною з банком і внесення інформації про неї до переліку таких осіб;

– Постанову від 27.09.2017 № 94 «Про затвердження Змін до Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України», якою, у межах підготовки до запуску Кредитного реєстру Національного банку, запроваджено нову форму статистичної звітності, за якою банки звітуватимуть про кредитні операції з боржниками (фізичними та юридичними особами), та розширено форму статистичної звітності, згідно з якою банки звітують про концентрацію ризиків за активними операціями з контрагентами та пов'язаними з банком особами;

– Постанову від 24.10.2017 № 105 «Про затвердження та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку з питань аудиту банків», якою, серед іншого, запроваджується диференційований підхід до організації проведення річного аудиту банків;

– Постанову від 10.11.2017 № 109 «Про затвердження змін до Положення про порядок подання відомостей про структуру власності банку», якою передбачено таке: право Національного банку визнати структуру власності банку непрозорою в разі неможливості встановити особу чи осіб, які здійснюють значний вплив на управління або діяльність банку; можливість подання відомостей про структуру власності банку до Національного банку лише в електронному вигляді;

– Постанову від 10.11.2017 № 110 «Про затвердження змін до Положення про порядок ведення Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків», якою встановлюються такі вимоги: збільшення до двох років мінімального терміну договірних відносин аудиторської фірми з банком щодо надання аудиторських послуг;

збільшення мінімальної чисельності аудиторів із банківським сертифікатом та підвищення рівня кваліфікації працівників аудиторської фірми; включення аудиторської фірми до розділу Реєстру аудиторських фірм та аудиторів Аудиторської палати України, що містить перелік аудиторських фірм, які відповідають критеріям проведення обов'язкового аудиту тощо;

– Постанову від 11.12.2017 № 126 «Про внесення змін до Положення про порядок проведення виїзних, невиїзних (камеральних) перевірок щодо дотримання банками, іншими фінансовими установами, національним оператором поштового зв'язку вимог валютного законодавства України та перевірок пунктів обміну іноземної валюти на території України», якою Національний банк скасував обов'язковість проведення планової перевірки не рідше одного разу на 36 місяців, розширив перелік джерел інформації, за результатами аналізу яких може бути призначена позапланова перевірка;

– Постанову від 15.12.2017 № 131 «Про затвердження змін до Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп», якою уточнено складові розрахунку регулятивного, статутного капіталу банківської групи та найменування окремих назв статей активів, що враховуються під час розрахунку економічних нормативів;

– Постанову від 22.12.2017 № 141 «Про затвердження Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України», якою Національний банк запровадив щорічну оцінку стійкості банків;

– Постанову від 28.12.2017 № 145 «Про внесення змін до Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок», якою Національний банк оновив вимоги до організації та проведення інспекційних перевірок банків та інших осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку;

– Постанову від 28.12.2017 № 146 «Про затвердження змін до Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів», якою передбачені зміни до вимог при набутті або збільшенні істотної участі; при відкритті відокремлених підрозділів

банків; для початку нового виду діяльності банками, щодо яких застосовано обмеження в діяльності; щодо використання печаток у документах на реєстрацію тощо.

На сьогодні НБУ у своєму виборі орієнтується на класичний набір інструментів, в основі якого лежить підхід ESRB до класифікації цілей макропруденційної політики (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Діючі інструменти макропруденційної політики в Україні в розрізі базових цілей, визначених ESRB

Ціль	Інструменти
1. Недопущення надмірного зростання кредитування	<ul style="list-style-type: none"> • Вимоги до капіталу за результатами стрес-тестування; • регуляторні вимоги до розрахунку пруденційних резервів (мінімальні рівні параметрів PD (коефіцієнт імовірності дефолту) та LGD (втрати у разі дефолту)). Банки зобов'язані використовувати єдину скорингову модель для розрахунку пруденційних (регуляторних) резервів (кредитного ризику). Якщо загальна сума пруденційних резервів перевищує суму резервів за _СЗ, регулятивний капітал банків зменшується на цей надлишок; • створення Кредитного реєстру НБУ
2. Недопущення дефіциту ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR). Із грудня 2018 р. запроваджено норматив за всіма валютами та окремо за групою іноземних валют на рівні 80%. До завершення 2019 р. значення нормативу буде підвищено до 100%; • норма обов'язкового резервування за короткостроковими зовнішніми запозиченнями (становить 0% на кінець жовтня 2018 р.)
3. Обмеження концентрації ризиків	<ul style="list-style-type: none"> • Вимоги до капіталу за результатами стрес-тестування; • обмеження концентрації великих кредитних ризиків. На сьогодні максимальна сума кредиту, яку банк може видати одному контрагенту чи групі пов'язаних між собою осіб, становить 25% регулятивного капіталу; • обмеження кредитів пов'язаним із банком особам. На сьогодні становить 25% регулятивного капіталу
4. Обмеження впливу викривлених стимулів	<ul style="list-style-type: none"> • Вимоги до капіталу за результатами стрес-тестування; • додаткові вимоги до ліквідності системно важливих банків; • сприяння реалізації стратегії розвитку державних банків; • надання рекомендацій для посилення практик управління ризиками
5. Підвищення стійкості фінансової інфраструктури	<ul style="list-style-type: none"> • Посилений оверсайт ключових елементів платіжної інфраструктури; • підвищення стійкості платіжних систем центрального банку (СЕР НБУ, ПРОСТІР).

Джерело: Стратегія макропруденційної політики України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081>

З огляду на діючий набір інструментів макропруденційної політики, який застосовується НБУ, можна відзначити, що існує значне «поле» для подальшого розширення інструментарію. Так, до 2020 р. планується поступове запровадження вимог до достатності капіталу банків відповідно до Базеля III. Насамперед, ідеться про створення додаткових буферів капіталу:

буфер консервації або запасу для покриття збитків у періоди нестабільності (0,625–2,5% у 2023 р.); контрциклічний буфер для обмеження надмірної кредитної експансії (0–2,5%); буфер системного ризику (0–5%) та буфер системної важливості – для системно важливих банків (1–3,5%); підвищення якості та рівня капіталу (основний капітал за вирахуванням відвернень повинен становити не менше 4,5% зважених на ризик активів); обмеження левериджу з метою посилення вимог до капіталу банку незалежно від рівня ризику активів та обмеження боргу, що може прийняти на себе банк (у тому числі активів з 0% коефіцієнтом ризику); показник розраховується як співвідношення суми капіталу першого рівня до балансових та позабалансових активів та повинен становити не менше 3%.

Крім цього, сферою для подальшої модифікації інструментарію можна вважати регулювання достатності власного капіталу банків на засадах обґрунтування показника співвідношення капіталу та очікуваних збитків. Відповідно до термінів Базельської угоди про капітал термін «очікувані збитки» трактується як аналог резервів на покриття кредитних ризиків¹⁷², однак цей термін варто розглядати ширше – як суму можливих втрат від усіх виділених ризиків, а не лише кредитного, що дає можливість визначити необхідні та достатні умови виконання банком захисної функції: необхідною умовою є рівність капіталу та очікуваних збитків, достатньою – перевищення капіталу над очікуваними збитками. На думку Л. Жердецької, сучасні економічні нормативи відбивають активність/агресивність політики банку щодо розширення обсягів діяльності; а запропонований показник співвідношення капіталу та очікуваних збитків більшою мірою відповідає теоретичним засадам та задовольняє вимоги регулювання достатності власного капіталу для покриття очікуваних збитків. Використання запропонованих методичних підходів щодо визначення достатності власного капіталу банку, зазначає вчений, не вирішує

¹⁷² Basel III: Finalising post-crisis reforms. December 2017. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>

проблему превентивності регулювання фінансової стійкості, однак надає їй більш виважену оцінку¹⁷³.

Водночас особливу увагу варто звернути на обмеження обсягу зовнішніх зобов'язань банків, що дасть змогу уникнути нового сплеску зовнішніх запозичень, сприятиме зменшенню залежності фінансового стану банків від зовнішнього фінансування та створить умови для проведення ними більш зваженої (менш ризикованої) політики управління власними активами й пасивами. Вітчизняні експерти, використовуючи методичний підхід, який застосовується міжнародними організаціями в рамках системи раннього попередження фінансових криз та аналізу зон вразливості, розрахували, якщо для кожного окремого банку максимально дозволена частка зовнішніх зобов'язань становитиме 20%, то по банківському сектору загалом відношення зовнішніх зобов'язань до пасивів буде помітно нижчим, оскільки не всі банки матимуть можливість залучати зовнішнє фінансування і таким чином Україна задовольнятиме критерій зовнішньої боргової стійкості банків, який за результатами проведеного дослідження становить 17,1%¹⁷⁴.

Крім цього, високим потенціалом у міжнародній практиці відзначаються секторальні інструменти, а саме LTV, LTI, DSTI. Емпіричні дослідження, які проводилися на прикладі країн Східної Європи, довели зв'язок між використанням кредитних інструментів макропруденційної політики та динамікою іпотечного кредитування, проблемних позичок (Польща, Румунія) й левериджу домогосподарств (Польща), а саме їх обмежувальний вплив на надмірне зростання іпотечного кредитування.

Огляд Директив ЄС, які Україна має впровадити

*Директива 2006/48/ЄС від 14 червня 2006 року*¹⁷⁵ встановлює правила щодо заснування та здійснення діяльності кредитних установ, а також правила

¹⁷³ Жердецька Л.В. Системний банківський ризик: причини та напрями регулювання: моногр. Одеса: Видавництво «Атлант», 2017. 353 с.

¹⁷⁴ Богдан Т.П., Богдан І.В. Макропруденційне регулювання та контроль руху капіталу в системі антикризового управління. *Фінанси України*. 2011. № 7. С. 14–32.

¹⁷⁵ Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ (виправлене видання). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_862

здійснення пруденційного нагляду за ними. Директива встановлює вимоги щодо доступу до започаткування діяльності кредитними установами, зокрема, розмір початкового капіталу, розмір власних коштів, вимоги щодо отамання ліцензії, розташування головного офісу, наявності структури надійного управління, яка включає прозору організаційну структуру з належним чином визначеними, прозорими та послідовними сферами компетенції, ефективними процесами ідентифікації, управління, моніторингу та звітування щодо ризиків, які впливають або могли б на неї впливати, та відповідні механізми внутрішнього контролю, включаючи надійні адміністративні та облікові процедури. В Директиві представлена концепція власних коштів кредитних установ, а також мінімальні вимоги до власних коштів щодо мінімального ризику відповідно до різних категорій ризиків. У цьому контексті в документі розкрито сутьризикованої уражуваності, порядок її призначення відповідно до класів ризикованої уражуваності, а також представлено стандартний підхід щодо визначення вартості ризикованої уражуваності та підхід на основі внутрішніх рейтингів ("IRB-підхід").

Директива також визначає принципи та технічні інструменти для пруденційного нагляду.

*Директивою Комісії № 2007/18/ЄС від 27 березня 2007 року*¹⁷⁶ було внесено зміни до Директиви 2006/48/ЄС від 14 червня 2006 року стосовно виключення або включення певних установ зі сфери застосування й впливу на банки міждержавного розвитку. Відповідно ця Директива має суто інформативний характер у частині обізнаності щодо кредитних установ, діяльність яких регулюються Директивою 2006/48/ЄС. Цінність цієї Директиви полягає в тому, що коли українські кредитні установи співпрацюють з європейськими кредитними установами, вони мають бути обізнаними з приводу того, чи розповсюджується дія Директиви 2006/48/ЄС на ці установи, а відповідно робити правові висновки щодо наслідків такої

¹⁷⁶ Директива 2007/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради Про внесення змін до Директиви 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно виключення або включення певних установ зі сфери застосування й впливу на банки міждержавного розвитку. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45894>

співпраці. Суттєвої юридичної значимості щодо регулювання діяльності кредитних установ ця Директива не має.

*Директива № 2006/49/ЄС від 14 червня 2006 року*¹⁷⁷. Директива встановлює вимоги щодо достатності основного капіталу, що застосовуються до кредитних установ, правила стосовно їх обчислення та правила щодо пруденційного нагляду за їх виконанням. Директивою передбачено концепцію «торгової книги», що включає позиції стосовно цінних паперів та інших фінансових інструментів, які утримуються для торгових цілей та є основними об'єктами ринкових ризиків та впливів, пов'язаних із певними фінансовими послугами, що надаються клієнтам. Директивою також передбачено проведення переоцінювання позиції торгової книги принаймні один раз на день.

Директивою встановлено, що позиції, які утримуються з торговим наміром, є такими, що утримуються навмисне для перепродажу протягом короткого строку та/або з наміром отримання прибутку від чинних або очікуваних рівнів різниці короткострокової ціни між цінами продажу та купівлі або від коливань ціни або відсоткової ставки. При цьому торговий намір підтверджується на основі стратегій, принципів та процедур, встановлених установою для управління позицією або портфелем. Установи встановлюють та використовують системи та заходи контролю для управління своїми торговими книгами. Директивою встановлено вимоги до позиції/портфелів, що утримуються для торговельних цілей.

Поняття капіталу, первісного капіталу, власних коштів, допоміжного позикового капіталу, які застосовуються при здійсненні оцінки адекватності капіталу, застосовуються в Директиві в тому розуміння, як вони представлені в Директиві 2006/48/ЄС.

Директива визначає порядок здійснення нагляду на консолідованій основі та порядок розрахунку ризику уражуваності.

¹⁷⁷ Директива 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради Про достатність основного капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45894>

Документом передбачено, що держави-члени можуть вимагати, щоб інвестиційні компанії та кредитні установи надавали компетентним органам на території своїх держав-членів вичерпну інформацію, необхідну для оцінювання їх відповідності правилам, ухваленим згідно із цією Директивою. Держави-члени повинні також гарантувати, що внутрішні механізми контролю, адміністративні та облікові процедури установ дозволяють проводити перевірку їх відповідності таким правилам у будь-який момент.

У Директиві представлено порядок призначення компетентних органів та порядок здійснення ними нагляду.

*Директива № 2007/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 вересня 2007 року*¹⁷⁸ вносить зміни в Директиву Ради 92/49/ЄЕС та Директиви 2002/83/ЄС, 2004/39/ЄС, 2005/68/ЄС та 2006/48/ЄС стосовно процедурних правил та критеріїв розсудливої оцінки придбань та збільшення часток участі у фінансовому секторі. Вона була ухвалена з метою визначення та роз'яснення докладних критеріїв для розсудливої оцінки придбань та збільшення часток участі у фінансовому секторі. Роль компетентних органів – як місцевих, так і міжнародних – має полягати у виконанні розсудливої оцінки в рамках зрозумілої та прозорої процедури, а також обмеженого набору зрозумілих критеріїв оцінки строго розсудливого характеру. Ця Директива визначає критерії наглядової оцінки акціонерів та керівництва стосовно запропонованого придбання і зрозумілої процедури їх застосування. Ця Директива запобігає обходу початкових умов для схвалення шляхом придбання кваліфікованої частки участі в цільовому підприємстві, у якому запропоновано придбання.

Для ринків, які дедалі більше інтегруються і на яких групові структури можуть розширитися до різних держав-членів, придбання кваліфікованої частки участі має ретельно вивчатися кількома державами-членами. Тому максимальна стандартизація процедури та розсудливі оцінки у всій

¹⁷⁸ Директива 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради, що вносить зміни в Директиву Ради 92/49/ЄЕС та Директиви 2002/83/ЄС, 2004/39/ЄС, 2005/68/ЄС та 2006/48/ЄС стосовно процедурних правил та критеріїв розсудливої оцінки придбань та збільшення часток участі у фінансовому секторі. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45894>

Співдружності, без встановлення державами-членами жорсткіших правил, є надзвичайно важливою.

Стосовно розсудливої оцінки критерій щодо «репутації запропонованого набувача» передбачає визначення наявності сумнівів щодо цілісності та професійної компетентності запропонованого набувача, а також виявлення таких сумнівів. Оцінка репутації особливо важлива, якщо запропонований набувач є нерегульованим підприємством, але йому має надаватися сприяння, якщо набувач авторизований і перебуває під наглядом Європейського Союзу.

Держави-члени не мають права ані встановлювати жодних попередніх умов стосовно рівня частки володіння, яку має бути придбано, ані дозволяти компетентним органам аналізувати запропоноване придбання в термінах економічних ускладнень на ринку. Компетентні органи можуть відхилити запропоноване придбання лише в разі наявності обґрунтованих підстав для цього на основі визначених критеріїв.

Держави-члени мають відкрити громадськості перелік інформації, необхідної для проведення оцінки, та інформації, яку має бути надано компетентним органам у момент повідомлення.

*Директиву № 2002/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2002 року*¹⁷⁹ було ухвалено задля здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату. Вона вносить зміни до Директив Ради 73/239/ЄЕС, 79/267/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, 92/96/ЄЕС, 93/6/ЄЕС та 93/22/ЄЕС, а також Директив Європейського Парламенту та Ради 98/78/ЄС та 2000/12/ЄС. Встановлення системи додаткового нагляду за діяльністю кредитних установ, страхових компаній та інвестиційних фірм, що входять

¹⁷⁹ Директива 2006/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради Про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату, та яка вносить зміни до Директив Ради 73/239/ЄЕС, 79/267/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, 92/96/ЄЕС, 93/6/ЄЕС та 93/22/ЄЕС, а також Директив Європейського Парламенту та Ради 98/78/ЄС та 2000/12/ЄС. URL: <http://old.minjust.gov.ua/45894>

до фінансового конгломерату, є одним з необхідних кроків, які необхідно здійснити для завершення формування єдиного ринку фінансових послуг. Інші міжнародні форуми також зазначають про необхідність розроблення відповідних концепцій нагляду стосовно фінансових конгломератів.

У директиві зазначено, що, для того, щоб додатковий нагляд за діяльністю кредитних установ, страхових компаній та інвестиційних фірм, які входять до фінансового конгломерату, був ефективним, його необхідно здійснювати стосовно всіх конгломератів, міжсекторальна фінансова діяльність яких є значною, у випадку відповідності певним критеріям, незалежно від їх структури. Додатковий нагляд має охоплювати усі види фінансової діяльності, передбачені галузевим фінансовим законодавством, та здійснюватись стосовно всіх суб'єктів, основним видом діяльності яких є зазначені види, включаючи компанії з управління активами.

Директива встановлює мінімальні стандарти додаткового нагляду за кредитними установами. Водночас держави-члени можуть встановлювати більш суворі правила. В Директиві визначено критерії ідентифікації фінансового конгломерату. Для визначення, чи пов'язана діяльність групи в основному з фінансовим сектором, встановлюється коефіцієнт, що дорівнює відношенню загального балансу регульованих та нерегульованих суб'єктів фінансового сектора у групі до загального балансу групи як такої, і він має перевищувати 40%.

З метою визначення, чи є діяльність у різних фінансових секторах значною, встановлюється середнє арифметичне коефіцієнта, рівного відношенню загального балансу певного фінансового сектора до загального балансу суб'єктів фінансового сектора, що входять до групи, та коефіцієнта, рівного відношенню вимог до платоспроможності того ж фінансового сектора до загальних вимог до платоспроможності суб'єктів фінансового сектора, для кожного фінансового сектора має перевищувати 10%. Директивою визначено, що найменшим фінансовим сектором у фінансовому конгломераті є сектор із найменшим середнім арифметичним, а найбільш

важливим фінансовим сектором у фінансовому конгломераті є сектор із найбільшим середнім арифметичним. Для обчислення середнього арифметичного та розрахунку найменшого та найбільш важливого фінансових секторів банківський сектор та сектор інвестиційних послуг розглядаються разом.

Директивою встановлено порядок розрахунку достатності основного капіталу. При обчисленні вимог додаткових вимог до достатності основного капіталу стосовно фінансового конгломерату застосовуються такі методи: консолідації обліку, віднімання та накопичення та облікова вартості/зниження вимог).

У Директиві також представлено додатковий нагляд за концентрацією ризиків. Директивою також передбачено додатковий нагляд за операціями між регульованими суб'єктами всередині фінансового конгломерату. Держави-члени повинні вимагати від регульованих суб'єктів або фінансових холдингових компаній змішаного типу подання координатору регулярних і, принаймні, річних звітів про будь-які значні операції всередині групи, здійснювані регульованими суб'єктами, що входять до фінансового конгломерату.

Директива визначає процедури управління ризиками та механізмів внутрішнього контролю, включаючи процедури належного адміністрування та бухгалтерського обліку.

Документом передбачені заходи спрощеного здійснення додаткового нагляду.

*Директива № 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року*¹⁸⁰ врегульовує питання започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС, та скасовує Директиву 2000/46/ЄС. Ця Директива встановлює правила

¹⁸⁰ Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами - емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС, та скасовує Директиву 2000/46/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a18

здійснення діяльності з емісії електронних грошей, з цією метою держави-члени повинні визнати певні категорії установ – емітентів електронних грошей: кредитні установи, установи – емітенти електронних грошей, поштові жироустанови, Європейський Центральний Банк та національні центральні банки.

Директива також встановлює правила започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційного нагляду за ними.

Окрім емісії електронних грошей, установи-емітенти електронних грошей повинні мати право на здійснення таких видів діяльності: надання платіжних послуг, надання кредиту у зв'язку із платіжними послугами, надання операційних послуг та тісно пов'язаних з ними допоміжних послуг стосовно емісії електронних грошей або надання платіжних послуг, експлуатація платіжних систем та ділова діяльність, відмінна від емісії електронних грошей, із дотриманням діючого законодавства Співтовариства та національного законодавства.

Компетентні органи влади повинні повідомити Комісію про всі дозволи, надані філіям установ – емітентів електронних грошей, які мають головний офіс за межами Співтовариства.

Директива врегульовує питання випуску та викупу електронних грошей. Держави-члени повинні гарантувати, що емітенти електронних грошей випускають їх за номінальною вартістю після отримання коштів.

Держави-члени повинні заборонити виплату відсоткових нарахувань або іншого доходу, пов'язаного з періодом часу, протягом якого власник електронних грошей має їх у своєму розпорядженні.

*Директивою № 94/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 1994 року*¹⁸¹ встановлено, що захист депозиту є головним елементом у створенні внутрішнього ринку і невід'ємною частиною системи здійснення нагляду за кредитними установами з огляду на рівень солідарності, він

¹⁸¹ Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Щодо схем гарантування депозитів" від 30 травня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_275

створюється усіма установами на певному фінансовому ринку випадку фінансової неспроможності однієї з них.

Кожна держава-член забезпечує, що на її території запроваджується й офіційно визнається одна або більше схем гарантування депозитів. Держава-член може, однак, звільнити кредитну установу від обов'язку належати до схем гарантування депозитів, якщо така кредитна установа належить до системи, яка захищає саму кредитну установу і, зокрема, забезпечує її ліквідність і платоспроможність, гарантуючи вкладникам захист, який щонайменше еквівалентний тому, що надається схемою гарантування депозитів.

Директива ввела принцип обов'язкового членства кредитних установ у гарантійній програмі їхньої Держави походження. У квітні 2014 р. було затверджено нову Директиву ЄС 1/4/ЄС «Щодо схем гарантування депозитів» (надалі Директива), яка спрямована на забезпечення гармонізації діяльності СГД у ЄС. Цю Директиву було розроблено з урахуванням досвіду, якого ЄС набув у результаті останньої фінансової кризи. Вона стала основним нормативним документом, що регулює питання гарантування вкладів. Водночас Директива № 94/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 травня 1994 року досі чинна.

*Директивою № 2001/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 року*¹⁸² було внесено зміни та доповнення до Директив 78/660/ЄС, 83/34ЄС та 86/635/ЄС про правила оцінки, що застосовуються у річній та консолідованій звітності окремих видів компаній, а також банків та інших фінансових установ.

Ця Директива спрямована на запровадження гармонізації положень директив Співтовариства щодо узгодження обліку із міжнародними засадами бухгалтерського обліку, зокрема в Комітеті міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB).

¹⁸² Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради про правила оцінки, що застосовуються у річній та консолідованій звітності окремих видів компаній, а також банків та інших фінансових установ. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45877

Бухгалтерський облік фінансових інструментів – це сфера фінансової звітності, що швидко розвивається і потребує такого перегляду Комісією, який би засновувався на досвіді держав-членів у сфері бухгалтерського обліку справедливої вартості. Розробники провідних світових стандартів бухгалтерського обліку відходять від історичної моделі собівартості для оцінки цих фінансових інструментів у напрямі до моделі бухгалтерського обліку справедливої вартості. Директивою передбачено, що держави-члени повинні дозволити або вимагати від усіх компаній незалежно від їх виду, оцінки фінансових інструментів, у тому числі похідних, за справедливою вартістю.

*Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2003/51/ЄС від 18 червня 2003 року*¹⁸³ було внесено зміни до Директив №№ 78/660/ЄЕС, 83/349/ЄЕС, 86/635/ЄЕС та 91/674/ЄЕС про річну та консолідовану звітність певних видів компаній, банків та інших фінансових установ та страхових компаній. Положення Директиви спрямовані на забезпечення гармонізації звітності фінансових установ, банків та страхових компанії відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Щорічний звіт та консолідований щорічний звіт є важливими елементами фінансової звітності фінансових установ та банків. Фінансові установи та банки мають відображати у своїх звітах справедливий огляд змін у їх діяльності та фінансовому стані з урахуванням прикладів найкращої практики. Інформація, що представлена у цих звітах, має стосуватись виключно фінансових аспектів діяльності фінансових установ та банків.

Річна та консолідована річна звітність має бути підтверджена справедливим висновком аудиторської компанії.

При підготовці відповідних звітів фінансові компанії та банки мають враховувати стандарти звітності, затверджені Комітетом із міжнародних

¹⁸³ Директива 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності, що вносить зміни до Директив Ради 78/660/ЄЕС та 83/349/ЄЕС і припиняє дію Директиви Ради 84/253/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_844

стандартів фінансового обліку та Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності.

*Директивою № 2006/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року*¹⁸⁴ внесено зміни до Директив Ради 78/660/ЄЕС про річну звітність окремих типів компаній, 83/349/ЄЕС про консолідовану звітність, 86/635/ЄЕС про річну звітність та консолідовану звітність банків та інших фінансових установ та 91/674/ЄЕС про річну звітність та консолідовану звітність страхових підприємств.

Річний звіт компаній, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку і юридична адреса яких знаходиться на території Співтовариства, окремим та чітко виділеним розділом повинен містити звіт про корпоративне управління. Такий звіт має надавати акціонерам легкодоступну ключову інформацію про фактично застосовану практику управління, включаючи опис основних властивостей будь-яких існуючих систем управління ризиком та внутрішнього контролю стосовно процедури складання фінансової звітності. Директива містить роз'яснення щодо форми звіту про корпоративне управління та обсягу інформації, яку звіт має містити.

Директива передбачає, що держави-члени зобов'язані донести інформацію до членів адміністративних, управлінських та наглядових органів компанії щодо обов'язковості складання та опублікування річної звітності, річного звіту, та, якщо надається окремо, заяви про корпоративне управління.

*Директива Ради ЄС № 89/117/ЄЕС від 13 лютого 1989 року*¹⁸⁵ визначає зобов'язання стосовно публікації щорічних бухгалтерських документів

¹⁸⁴ Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради Про внесення змін до Директив Ради 78/660/ЄЕС про річну звітність окремих типів компаній, 83/349/ЄЕС про консолідовану звітність, 86/635/ЄЕС про річну звітність та консолідовану звітність банків та інших фінансових установ та 91/674/ЄЕС про річну звітність та консолідовану звітність страхових підприємств. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45877

¹⁸⁵ Директива Ради 89/117/ЄЕС "Щодо зобов'язання стосовно публікації щорічних бухгалтерських документів структурними підрозділами кредитних та фінансових установ,

структурними підрозділами кредитних та фінансових установ, які створені у державах-членах, головний офіс яких знаходиться на території іншої держави-члена, від 13 лютого 1989 р.

Враховуючи створення європейського внутрішнього ринку передбачається, що до структурних підрозділів кредитних установ і фінансових установ, які мають свої головні офіси в іноземній державі-члені, повинні застосовуватися такі самі правила, як і до структурних підрозділів кредитних установ і фінансових установ, які мають свої головні офіси державі-члені знаходження. Директивою встановлено, щоб держави-члени вимагали від структурних підрозділів кредитних установ і фінансових установ, головні офіси яких розташовані в інших державах-членах, публікувати документацію кредитної установи чи фінансової установи, на яку міститься посилання (річні звіти, консолідовані звіти, загальний річний звіт, загальний консолідований річний звіт, висновки особи, відповідальної за аудит річних звітів і консолідованих звітів), відповідно до затверджених стандартів.

Такі документи потрібно укласти та віддати на аудит у спосіб, який вимагається законодавством держави-члена, де кредитна установа чи фінансова установа має свій головний офіс. Від структурних підрозділів не можна вимагати публікації річних звітів, які стосуються їхньої власної діяльності.

*Директива № 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 квітня 2001 року*¹⁸⁶ регулює процес реорганізації та ліквідації кредитних установ. Директивою визначені принципи процесу реорганізації та ліквідації кредитних установ.

Директивою встановлюється порядок ухвалення організаційних заходів та законодавство, що застосовується при здійсненні процесу реорганізації та

що створені у державах-членах, головний офіс яких знаходиться на території іншої держави-члена" від 13 лютого 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_272

¹⁸⁶ Директива 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про реорганізацію та ліквідацію кредитних установ". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_179

ліквідації. Нею також передбачено процес обміну інформацією між учасниками судового процесу. Витяг з рішення про організаційні заходи має бути опублікованим.

У Директиві представлено процедурні аспекти ліквідації кредитних установ, обов'язки сторін, що беруть участь у процесі ліквідації, заходи, що застосовуються у процесі ліквідації. Найважливіше таке: право подання позову, порядок подання позову, порядок виконання зобов'язань, права третьої сторони у справах, умови збереження права власності, порядок сплати компенсації, порядок призначення ліквідатора, захист третіх сторін, незавершені судові справи та ін.